VIRIS

EXPERIENTISSIMIS,

BENIAMIN GOTTHELF KNOTHE, GOTTLOB FRIDRICH RICHTER, IOHANN IACOB BILLING,

GRATVLATVR

NVPER ADEPTOS DOCTORIS HONORES

COLLEGII DISPVTATORII,

QVOD SVB VIRI AMPLISSIMI ATQVE EXPERIENTISSIMI

IOHANN EHRENFRIED POHL,

MED. ET PHIL. D. PROF. BOTANICES, PHISICI PROV.

MODERAMINE FLORET

INTERPRES,

CHRISTIAN GOTTHOLD FELLER

MED. CVLT.

Insunt quaedam de Enematibus, atque noua fumum tabaci insfandi methodus.

LIPSIAE VII. ANTE KAL. IVLII MDCCLXXXI.

TYPIS VIDVAE BVSCHELIAE.

Πάντα μὲν καθαρὰ τοῖς καθαροῖς.

VIRIS OPTIMIS

DOCTORIBVS EXPERIENTISSIMIS

S. D. P.

CHRISTIAN GOTTHOLD FELLER.

Mirabimini forſan DILECTISSIMI AMICI, me, qui ſemper ſine fuco atque dolo VOS dilexi immo amaui, me VOBIS Getas Sarmatasque almamne patriam tendentibus, jam fumum commeatus loco dare, haud ſecus ac ſi id commerueretis amore veſtro firmaue amicitia. Iam vero VOS me, meumque animum ingenuum atque probum bene noſtis, atque tale quid, alio, ac medico ſeuſu a me expectari extimeſceriue non poſſe, perſpectum habetis puto atque demonſtratum. Ideoque non opus eſt vt me ea ex cauſſa excuſem, alia nimirum reſtat, eaque admodum grauis deprecatio. Meus enim ordo veniebat, mihi, VESTROS honores, felicitatem VESTRAM et, proh dolor! cum his conjunctum iter VOBIS gratulari incumbebat, mihi, qui Vobiscum praeſertim vero cum KNOTHIO meo vixi conjunctiſſimus. Poteritne in tanta animi conturbatione, vbi ſumma laetitia cum acerbiſſimo dolore luctans, mentem quatiunt, docta gratulatio, eaque elegans expectari? Habetis igitur cauſam eamque vti opinor admodum juſtam excuſationis, egoque nullus dubito, VOS mihi daturos eſſe veniam, ſi leuis haecce ſcriptio doctrinae VESTRAE hujusque ſaeculi felicitati parum fuerit accommodata. Nunc vero nil, pia praeter vota ſuperſunt. Progrediamini igitur ſemel ingreſſa virtutis atque honorum ſemita, cujus januam VESTRA ſolida eruditio, animique candor VOBIS patefecit, defruamini omni felicitatum genere, quod

VESTRA meaque expectatio VOBIS ſpondent. Vnicuique tandem Ouidianum illud acclamare liceat

Viue ſine inuidia mollesque et glorius annos
Exige, amicitias et Tibi junge pares.
Nam pede inoffenſo ſpatium decurrere vitae
Dignus es, et fato candidiore frui
Quae pro te vt voueam miti pietate mereris,
Haeſuraque mihi tempus in omne fide.

Ego vero cum optimis comilitonibus plane non dubito, fore, vt VOS, vel in aulae ſplendido domicilio vel in amicorum, parentumue ſinu atque amplexibus, noſtrorum, nunquam obbiuiſcamini, nos autem conabimur id quouis ſtudiorum, amicitiaeque teſtimonio, et ſi amicitiae demonſtrandae opportunitas nulla ſuppetat, VESTRI candoris reminiſcentia commereri. Et ita valete.

Si longus atque diuturnus medicationis cujusdam vſus, de ejus eximia virtute ac vi optime nos conuincit, ſane valebit hoc de clyſteribus; ſiquidem antiquiſſimum vſum enematum eſſe, vel ex eo patet, quod ex antiquorum monumentis intelligimus, veteres Egyptios eorum vtilitatem atque applicationem a ciconiae genere, Ibin vocabant, didiciſſe, eamque medicamenta applicandi methodum ob egregias quas demonſtrabat virtutes, in vniuerſum terrarum orbem derepente dimanaſſe. Ac ſane relictis hiſce traditionibus commentisue, vel ipſa ſana ratione haud ſit obſcurum intellectu, quoduis medicamentum eo citius atque melius ſcopum ſuum attingere debere, quo propius atque ocyus affecto loco id poſſit applicari. Iam vero cum hoc de enematibus omnino valeat, intellectu facillimum eſt, qui fiat vt adeo frequenter vnum clyſma plus efficiat ac ante catharcticorum amphorae, quibus nimirum tenuium inteſtinorum illi maeandri prius permeandi ſunt, ac ad locum vbi apprime agendum eſt, hoc eſt, ad craſſa inteſtina atque in iis indurata ſcybala perueniant, ibique deſideratum effectum operentur. Enimuero cum hic non primarius finis clyſmatum ſit, verum haec chirurgia inſuper, pro varia miſcela atque compoſitione, varios vt anodynos, reuulſorios, [1]) nutritios et [2]) anthelminticos edat effectus, latus omnino pateret campus ſuper ea re differendi, quam vero diſquiſitionem, ſiquidem id, tum de aliis doctioribus iam fuſius explanatum eſt [3]) tum etiam hujusmodi ſcriptiunculae arcte circum-

1) Quamuis haec, nutritia nimirum eorum vis a multis doctis negetur, inter quos Etmullerus, eminet qui in ſua Differt. de liquorum infuſione, concluſ. VI. §. 3. id potiſſimum vrget; commonſtrauit tamen eam Ill. TRILLERVS ſingulari propemptico, Opuſcul. P. I. p. 399. reperiundo, vbi, pro eximia quae ei eſt elegantia rem inde a medicinae incunabulis deriuat atque demonſtrat.

2) Iam CELSO cognitos vid. de Med. Lib. IV. c. 17. ſub fin.

3) REGNER DE GRAAF in Operibus 1677. Lugd. Batav. et LANZONVS propria differt. Ferariae 1691. Folio edita, de ea re egere.

circumſcripti limites haud patiuntur ſicco praeteribo pede. Quid autem in vniuerſum clyſmatis notio ſignificet, in hacce diſquiſitione non videtur praetermittendum. Vbi quidem omnes mecum facile conſentiant, vel ex ipſo ἐτυμῷ intelligi Clyſma vel Enema nihil aliud eſſe praeter eam operationem vbi fluidum corpus, in animalis excauatas partes injicitur vel intruditur [4]), quo ibidem ſalutiferos effectus operetur. Quae quidem definitio quamuis omnino rei vniuerſam comprehendat ambitum, haud tamen valuit tantum, vt non chirurgi diuiſionem fecerint aliquam, eaque clyſmata quibus inteſtina purgant, clyſmata vel enemata κατ'ἐξοχὴν; reliqua vero injectiones ſimplici verbo appellitauerint [5]). Vlteriorem vero horum injectionum diſquiſitionem ſingulari libello proſecutus eſt *Experient.* BERGMANN, nunc Budiſſae ob felicem praxin clarus [6]).

Haecce vero clyſmata a tot inde retro ſaeculis vſurpata, haud dubie ſimpliciſſima ſuppellectile applicata fuiſſe, inuentorum quorumcunque euincitur ἀναλογία, cui quidem ſententiae eo majus robur accedit, quo recentiora ea inuenta ſunt, quibus eorum compendioſior ac mundior redditur adhibendi methodus. Nimirum proximo ſaeculo demum deſcripſit GVILIELMVS ille FABRICIVS, quem Hildanum [7]) dicunt, apparatum, quo quilibet ſibimetipſi

4) Clyſter, abluitio, lotio. (vid. Celſ. Lib. II. C. 12.) a κλυζειν vel κλυσσέιν lauare, ἔνεμα ab ἐνιμι infundo.

5) Antiquitus quamuis vana atque parum determinata clyſmatum fuerit denominatio, ſiquidem illi tum materiam, quae injicitur ſubintellexerunt, tum locum, quod clyſteri veſic. li, auriculari, ophthalmico nomen dedit, tamen videtur mihi celſus Lib. VI. c. 7. ſect. 9. eod. Lib. C. 18 Sect. 2. Lib. VII. C. 26. Sect. 5. et eod. Lib. C. 27. per oricularium clyſterem machinam intelligere.

6) Diſſert. Inaugur. de injectionibus Chirurgicis 1757. Lipſiae ventilata.

7) IOANNES SCVLTETVS in Armament. Chir. Tab. 45. jam tale quid commonſtrat, luculentius vero declarat rem Hild. Obſer. Centur. I. Obſ. 78.

ipſi ejusmodi medicinam adhibere poteſt, vbi quidem, vti ex delineatione elucefcit, veſica ſupereſt, ea tamen cum cautione vt, duorum epiſtomiorum ope, omnis a ligulis extimefcenda ſpurcities firmiſſime arceatur. Paulo poſt autem inualuerat jam apud exteras gentes mos, ope ſyringae clyſmata injicendi, qui vero apud germanos chirurgos vti ex Heiſteri Chirurgia Tom. II. p. 1035. discimus, non obtinuit, potuis antiqua methodus ad medium fere huius quod viuimus ſaeculi fuit referuata. Iam enim inter Batauos priori ſeculo clyſmata per ſyringam injecta fuiſſe, ex Regneri de Graaf verbis in expoſitione figurae inueniendis elucefcit [8]), qui egregius vir non ineptum putauit, pudicitiae conſulere muliebri, et eapropter ſuis operibus ſingularem adjunxit tractatum de nouo inſtrumento, quo etiam eminus miniſter vel ipſe aegrotus, ſi ei tantum virium ſuperfuerit, ſibimetipſi clyſma applicare poteſt, vbi, ſyringae ceu noti inſtrumenti notionem injicit [9]).

Ad haec igitur tempora vsque adhibebantur madida tantum enemata, vsque dum denique ex non ita pridem inuento nouo orbe, a barbaris gentibus ad nos, noua ſiccorum clyſmatum aduecta fuit ſpecies. Non enim tantum, a Nicotio, Vliſippo, Lutetias Pariſiorum transmiſſa planta travmatica virtute celebris erat, neque ſufficiebat quod Pharmacopolae, vnguenta, ſpecies diatabaci, cerata, ſyrupos tabacinos, et id genus alia venditarent, verum, paulo poſt adhibebatur herba Sanctae crucis luxui, idque varia ſub forma. Medici europaei vero, edocti quod fumus hujus herbae, in iliaca paſſione, colicis affectionibus, atque ſuffocationibus omnibus fere, ab Americae incolis feliciſſimo ſaepe cum euentu, per anum inflетur,

8) In operibus ſupra laudatis p. 667.

9) Eodem loco machinae anglicanae dictae mentionem injicit. In germania vero primus de ea ſcripſit Alhard Herrmann Cvmme, qui 1667 ad Elsnerum Berolinenſem ſcribit, ſe in metaſtaſi catameniorum per anglicum inſtrumentum quo tabaci fumus inflatur mulierculae opem tuliſſe. Ephem. Nat. Cur. Cent. I. Obſ. 95.

tur, id ſibi dictum putabant, et ab initio, per duos ſyphones, quibus fumum haurimus, deinde vero per propriam fiſtulam id efficere meditabantur. Erat ille canalis flexilis, ex filo metallico ſuper cylindrum cochleae in modum flexo, cui animale inteſtinum [10]) ſuperinducebant paratus; isque loris implicatus canalis, demonſtrabat elegantiam aliquam atque mundum, quo ab inuentorum ſimplicitate quam maxime recedebat. Quamquam vero hic apparatus multum commodi habere videbatur, erat tamen hacce admodum nauſeoſa operatio, quandoquidem neceſſario is qui eam inſtituebat, prius ſugendo buccas fumo implere, deinceps vero collectum fumum flatu in deſtinatum locum propellere cogebatur. Hicce vero applicandi modus, poteſt, praeter id quod admodum injucundus atque nauſeabundus eſt, operanti etiam nociuus euadere atque deleterius, isque, praeſertim ſi debilioris habitus, aegrique admodum obſtructa fuerit aluus, poterit niſu pulmonibus ſuis damnum inferre plane irreparabile. Hac re commoti cogitauere varii iique egregii viri de ſuppellectilis emendatione, ac ſane, eorum conamina non fruſtranea fuiſſe, docent inuentae atque diuulgatae machinae GAVBII, DE HAEN, SCHAFFERI, LOBSTEINIIque, quibus omnino RICHTERVS Goettingenſis, non eo nomine quod ipſe emendationem addiderit, ſed idcirco potiſſimum adjungendus videtur quod, omnia ea quae circa hanc operationem noua inuenta concernunt in egregia ſua Bibliotheca chirurgica diuulgauit. Iam vero cum ceu per morbum aliquem chirurgica inſtrumenta vbicunque locorum ſi quae mihi ſeſe offert occaſio, perluſtro atque contemplor, id ſane etiam feci in eo inſtrumentorum genere de

10) STISSERVS Helmſtadienſis, quondam medicinae profeſſor fuſius haec explanat in Epiſtola de machinis fumiductoriis curioſis, ſive fumum impellendi intra corp. hum. inſtrumentis etc. ad illuſt. Vir. magn. Soc. Angl. Reg. data. Hamburg. 1686. vid. etiam DECKERVS in exercitatt. practicis p. 795. et VALENTINI in Polychreſtis exot. p. 73.

de quo nunc potissimum agitur. Qua in re Clarissimi HEBENSTREITII singularis in me beneuolentia me admodum juuit; is enim communicauit mecum ex instructissimo quod ei est armamentario chirurgico praeter lobsteinianam, cuius copiam experientissimus RICHTER medicus obstetricius Zittauiensis, mihi fecit; omnes fere reliquas machinas, ita, vt de earum vtilitate, pro captu mediocritatis meae aliquid concludere potuerim. Quamuis vero non eo consilio vt optimos viros atque emendatores carperem eorum perlustrarim instrumenta, tamen haecce mihi semper visa sunt omnibus atque singulis inesse incommoda vt, quod primum est, admodum composita ideoque cara, deinceps vero ob ipsam nimiam compositionem haud adeo esse possint diuturna. Quod meum judicium qualecunque fuerit, tamen eo me redegit vt, de noua, in qua fumus valvulas vel epistomia permeare non debet, quod sordidas atque inutiles machinas reddit, et cuius ventilatio communis syringae ope perficiatur, quaedam meditarer. Sunt quidem jam in Chirurgorum scriptis exempla syphonum, qui continuo riuulo liquida protrudunt, qualia BARTHOLINVS [11]) et GARENGEOT [12]) descripsere. Hi autem syphones a nostro consilio ea ratione differunt, quod sypho ipse sine reliquo apparatu vsum habet plane nullum, cum contra in nostra, vti jam asseruimus, quiuis adhiberi possit. Est autem praeter cylindrum syphonis quem, vt pote satis notum, non attingam, machinae meae sequens fabricatio. Cuboideum cauum ligneum corpus Fig. 1, superiore sua parte cannula instructum est, cuius apertura syphonis cannulam firmiter in se recipiat, duo latera huius cubi perforata sunt quadratis

11) In suo tractatu de methodo viscera praeparandi per iniectiones liquorum, qui annexus est libello, de Diaphragmatis structura noua ad Cosmum III. Herruriae Ducem. Paris 1776. 8.

12) Nouveau traité des Instruments de Chir. Second Edit. 1727. Tom. 2. p. 365. sq.

quadratis foraminibus, e regione oppofitis, cuius vnum ab interiore parte munitum eſt valuula, ex ligno, aluta ſuperinducto confecta quae aëri ingredienti quidem ingreſſum concedit, egreſſum vero, elatere vrgente coercet. Oppoſito vero latere res ſe habet inuerſo modo ita, vt egrediens quidem aër libere fluat, redeunti vero iter praecludatur. Huic exteriori valuulae ſuperinducta eſt alia minor theca, quae ipſo loco qui valuulae reſpondet, canalem habet aëris vlteriorem progreſſum in fiſtulam [13]) coriaceam, et per eam ad capſam qua Tabacum continetur, dirigentem. Altera eaque princeps fere pars in machinis eiusmodi omnibus ea eſt, quae herbam ipſam continet. Ac ea quidem ſolet alias pyri referre figuram, quam ego in cylindrum commutaui, cumquae ceterae vix non omnes cochlearum ope firmentur, aliam, eamque compendioſiorem aeque tamen firmam fieri curaui coniunctionem. Nimirum cylinder ex orichalcea lamina paratus tres pollices longus, operculum habet, margine duas tertias pollicis alta inſtructum, ita tamen duobus locis elimatum vt, mediantibus duobus clauiculis ſimili ratione, qua militum ſicae, quae ab vrbe Bajonna nomen habent ſclopetis, ita etiam vaſculo nectatur. Ex fundo autem vaſculi procedit canalis qui cum coriacea fiſtula communicat, vltima autem cannula ano iniicienda omne inſtrumentum abſoluit. Vſus eius atque adhibitio haec eſt: impletur vaſculum ea Tabaci ſpecie quae a caniſtris nomen habet, quam Heistervs optime conuenire ex ſua demonſtrat experientia, ad remanentiam duarum linearum quod ſpatium fungo vulgari impletur, accenditur fungus et operculum ocyſſime applicatur vaſculo; ſyphonis autem interea cubo applicati embolus extrahitur et intruditur leniter, quo motu vti neminem phyſicarum rerum non penitus ignarum neſcire arbitror aër ſyphonis cylindrum ingreditur per id foramen, cuius valua interiora ſpectat intrans. Cum vero per illud redire ob ipſam valuulam

13) Hi canales conueniunt cum eo Stisseri omnino, atque ab loricariis ſub nomine *geflochtene Pfeifenröhre* venumdantur.

valuulam non poſſit, transadigitur is per vaſculum nicotiana farctum, et fumus ab incenſo tabaco oriundus per cannulam, aegrotantis injicitur corpori. Ceterum, quanta vi reliquas machinas haecce mea ſuperet tum experientia propria mihi demonſtratum eſt, tum etiam poterit illud quilibet ex egregia vi, quam ſyphones in eiaculandis aquis exerunt ſibimet ipſi declarare atque intelligere. Nunc vero nihil, expoſitionem figurarum praeter, ſupereſſe videtur.

Iconum et litterarum explicatio.

Fig. 1. Demonſtrat cuboideum ligneum corpus, cui ſypho imponitur, vbi quidem

lit. a) cannulam corneam, ſyphonem recipientem,

b) corpus ipſum,

c) thecam ſeu eam cauitatem, quae excludentem valuulam in ſe continet

d) vero, cannulam cum fiſtula coriacea communicantem ſignificant.

Fig. 2. Idem corpus perpendiculariter diſſectum (*en profil*) oſtendit, literarum autem ſignificatio talis eſt, vt

a) cannulam vti in priori iconiſmo,

b) valuulam interiora patulam atque elatere eiusmodi munitam, quales organorum pneumaticorum opifices, in Pneumatophilacia (*in die Windladen*) collocant,

c) valuulam aërem excludentem,

d) cauum a thecula efformatum,

e) cannulam cum fiſtula coriacea ope cochleae coniungendam;

f) denique ligneam compagem demonſtrent.

Fig. 3. Exhibet vnum latus modo deſcripti corporis, cum loco atque apertura foraminis naturali magnitudine.

Fig. 4.

Fig. 4. Capſulae diſciſſae exponit faciem, et quidem,

a) Clauiculas, aeneae laminae adferruminatas,

b) cribrum in fundo capſae poſitum, atque cinerum vlteriorem progreſſum impediens, cuius vberiorem demonſtrationem octaua icon habet,

c) canalem, cum ſecunda fiſtula coriacea cohaerentem, commonſtrat debita magnitudine.

Fig. 5. Operculum dictae Capſulae ſimiliter diſciſſum praeſtat.

Fig. 6. Idem operculum ab interna facie conſideratum, vbi

a) foraminula, per quae aër intrat, b) marginem ob oculos ponit.

Fig. 7. Externam ſpeciem eiuſdem operculi, vbi ſimul inciſio eiusque figura per appoſitam ſtellam diſcernitur.

Fig. 8. Cribrum ſuperius Fig. 4. indigitatum ſiſtit cum foraminulis, cuius diſſectionem

Fig. 9 praebet. Eius vero litera

a) exponit, qua ratione foraminula confici debeant, ne a fuligine occludantur, conica nimirum ea eſſe debet figura, quod noſtri opifices (*eingeſenkt*) vocant;

b) vero marginem oſtendit, qui praecauet, ne, ſi cribrum capſulae immittitur illud tranſuerſim cadat.

Fig. 10. Compoſitum omnem apparatum exhibet. Et quidem litterarum ſignificatus talis eſt:

a) Syphonem eiusque ſitum,

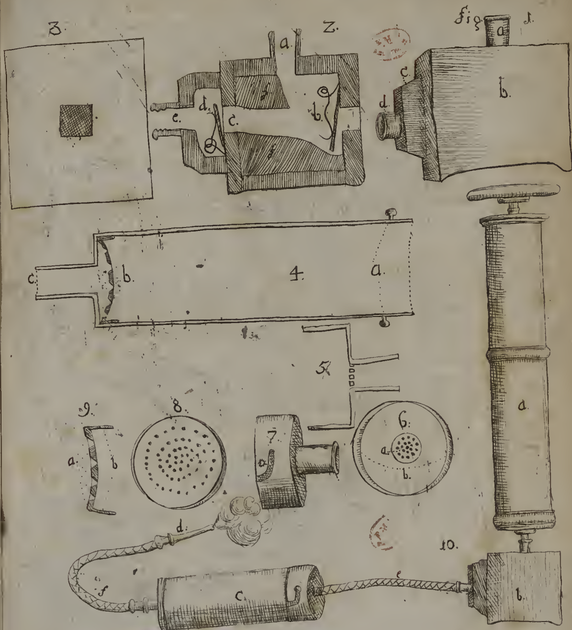
b) corpus cuboideum,

c) capſam, quae nicotianam in ſe continet,

d) cannulam, quae aegroto applicatur,

e) et f) vero fiſtulas coriaceas oſtendunt.

Eſt aliquid prodire tenus ſi non datur vltra.

3.
2.
fig. 1.
a.
b.
c.
d.
e.
4.
5.
6.
7.
8.
9.
10.